

UDK 37.06:364.271

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. siječnja 2014.

ISPITIVANJE POVEZANOSTI EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I NASILJA MEĐU ŠKOLSKOM DJECOM

Kristina Krulić, mag. psihologije

Centar za nestalu i zlostavljanu djecu

doc. dr. sc. Tena Velki

Učiteljski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Sažetak: Velik broj istraživanja koja se bave problematikom vršnjačkog nasilja nastoji otkriti zaštitne faktore koji će smanjiti njegovu učestalost, a jedan je od tih faktora i emocionalna inteligencija. Dosadašnja istraživanja pronašla su najznačajniju povezanost vršnjačkog nasilja sa sposobnošću upravljanja emocijama, sposobnošću zauzimanja tuđe perspektive te sposobnošću prepoznavanja i razumijevanja osjećaja, no dobiveni rezultati razlikuju se ovisno o metodama korištenim za operacionalizaciju vršnjačkog nasilja i emocionalne inteligencije. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoji li povezanost između nasilnog ponašanja i emocionalne inteligencije kod djece osnovnoškolske dobi. U tu su svrhu na uzorku od 158 učenika od 5. do 8. razreda osnovne škole (50% djevojčica i 50% dječaka) primijenjeni Upitnik o nasilju među školskom djecom – samoprocjena djece (UNŠD), Upitnik o nasilju među školskom djecom – procjena nastavnika (UNDŠ-N), Test emocionalne inteligencije (ATTEI) i Upitnik emocionalne regulacije i kontrole (ERIK). Dobiveni rezultati potvrđuju postojanje negativne povezanosti između emocionalne inteligencije (ATTEI) i stupnja počinjenog nasilja procijenjenog i od strane učenika i od strane nastavnika, no nije potvrđena statistički značajna povezanost sa stupnjem doživljenog nasilja. Također je utvrđena pozitivna povezanost nemogućnosti emocionalne regulacije i kontrole (ERIK) i stupnja doživljenog i počinjenog nasilja procijenjenog od strane samih učenika, dok nema značajne povezanosti s procjenama nastavnika. Utvrđena odstupanja od dosadašnjih istraživanja mogu se objasniti neutvrđenošću jasne povezanosti između doživljenog nasilja i emocionalne inteligencije, različitim metodama za procjenu emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja te nepostojanjem jedinstvenog kriterija za određivanje točnog odgovora u ATTEI-u. Preporuka za buduća istraživanja ide u smjeru uspoređivanja rezultata na različitim mjerama procjene oba konstrukta s ciljem provjere važnosti uloge različitih sposobnosti u okviru emocionalne inteligencije za predviđanje i objašnjavanje pojave vršnjačkog nasilja.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, emocionalna inteligencija, metode procjene, počinjeno nasilje, doživljeno nasilje

Uvod

Vršnjačko nasilje prepoznato je kao važan i ozbiljan društveni problem s kojim se svakodnevno susrećemo u radu s djecom. Bez sumnje, škola je mjesto s najvećom prevalencijom vršnjačkog nasilja, i to neovisno o veličini škole ili sredini u kojoj se ona nalazi. S obzirom da je škola na drugom mjestu po važnosti u životu svakog djeteta, odmah iza obitelji, neophodno je učiniti ju sigurnim okruženjem za svako dijete u kojem će se nastojati postići najviši stupanj cjelokupnog razvoja djeteta (Brajša-Žganec, Kotrla-Topić i Raboteg-Šarić, 2009). Istraživanja su pokazala da su učenici, ukoliko se osjećaju sigurnima i prihvaćenima u školskom okruženju i prihvaćenima od strane svojih vršnjaka, usmjereniji prema socijalno prihvatljivim oblicima ponašanja, prilagođeniji su školi i iskazuju više pozitivnih osjećaja. S druge strane, ako se problem ne uoči navrijeme, posljedice po dijete mogu biti vrlo ozbiljne (Wentzel, 2003). S obzirom na navedeno, vrlo je važno definirati što vršnjačko nasilje podrazumijeva te identificirati rizične i zaštitne čimbenike koji mogu pridonijeti smanjenju njegove prevalencije.

Vršnjačko nasilje uključuje različite oblike negativnih postupaka usmjerenih prema nekom učeniku. Neki od tih negativnih postupaka mogu biti lakše i teže tjelesne ozljede, verbalno i emocionalno uznemiravanje, prijetnje te uništavanje imovine (Brajša-Žganec i sur., 2009). Istraživanja profesora Dana Olweusa, koja su i popularizirala istraživanja ovog problema, bavila su se uglavnom vršnjačkim zlostavljanjem koje predstavlja samo jedan, ali teži, oblik vršnjačkog nasilja. Za razliku od vršnjačkog zlostavljanja, vršnjačko nasilje nadređena je kategorija koja uključuje niz različitih negativnih postupaka koji ne moraju nužno uključivati i zlostavljanje (Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012).

S obzirom da je nasilje među djecom zaokupilo pažnju mnogih stručnjaka, mnoga istraživanja nastojala su utvrditi koji čimbenici pridonose pojavi nasilja, ali i koji čimbenici mogu smanjiti njegovu učestalost. Jedan od čimbenika koji, kako se smatra, smanjuju vjerojatnost pojave nasilnog ponašanja jest emocionalna inteligencija. Prema Salovey i Sluyter (1999) emocionalna je inteligencija sposobnost preciznog uočavanja, procjene i izražavanja emocija; sposobnost pristupa i/ili priziva osjećaja kad oni olakšavaju razmišljanje; sposobnost razumijevanja emocija i emocionalnih spoznaja te sposobnost regulacije emocija sa svrhom pomaganja emocionalnom i intelektualnom razvoju. Individualne razlike u emocionalnoj inteligenciji i sposobnostima koje ona uključuje mogu se mjeriti na dva načina: a) samoprocjenama vlastitih sposobnosti i b) ispitivanjima pomoću testova sposobnosti.

Mayer, Salovey i Caruso (2004) utvrdili su na temelju rezultata niza istraživanja kako se pojavljuje jedinstven obrazac odnosa nasilnog ponašanja i emocionalne inteligencije. Što je viša razina emocionalne inteligencije, manje je nasilnog ponašanja i drugih ponašajnih problema. S obzirom da se emocionalna inteligencija odnosi na sposobnost prepoznavanja značenja

emocija i njihovih veza te korištenja emocija kao temelja razumijevanja i rješavanja problema, očekivana je pretpostavka da će pojedinci koji imaju razvijenu emocionalnu inteligenciju pribjegavati mirnijem rješavanju sukoba i izbjegavati izražavanje agresije (Ivanović, 2008). Emocionalna inteligencija uključuje nekoliko različitih sposobnosti, od kojih sve nisu povezane s vršnjačkim nasiljem. Dosadašnja istraživanja utvrdila su najznačajniju povezanost vršnjačkog nasilja sa sposobnošću upravljanja emocijama, sposobnošću zauzimanja tuđe perspektive te sposobnošću prepoznavanja i razumijevanja osjećaja, no dobiveni rezultati razlikuju se ovisno o načinu operacionalizacije vršnjačkog nasilja i emocionalne inteligencije te ovisno o metodama njihova mjerenja. Istraživanja su pokazala da djeca kod koje su te sposobnosti razvijene u većoj mjeri ispoljuju prosocijalne oblike ponašanja i bolje se snalaze u teškim socijalnim situacijama (Tomica 2010, Ivanović 2008). Takvi rezultati niza istraživanja, uz podatak da se emocionalna inteligencija razvija s dobi i iskustvom (Mayer, Salovey, Caruso i Sitarenios, 2001), objašnjavaju zašto je velik broj stručnjaka u području obrazovanja uvidio njezinu važnost, pa se, osim razvoja akademskih i emocionalnih vještina učenika, kreiraju različiti programi za razvijanje učeničkih emocionalnih kompetencija. S obzirom na to da je škola mjesto gdje učenici provode mnogo vremena te se mnoge njihove interpersonalne reakcije odvijaju upravo tamo, ona je nedvojbeno prirodno okruženje za učenje kompetencija vezanih uz razumijevanje i upravljanje emocijama, kako vlastitim tako i onima drugih ljudi, kako bi se potaknuo njihov emocionalni i socijalni razvoj (Goleman, 1995). Stoga ne čudi pretpostavka da razvojem emocionalne inteligencije u školama pridonosimo smanjenju stope nasilja i razvoju učinkovite prilagodbe i kvalitete vršnjačkih odnosa.

Za potrebe ovog istraživanja korištene su različite mjere za operacionalizaciju vršnjačkog nasilja i emocionalne inteligencije. Time se pokušalo steći bolji uvid u prirodu odnosa između ta dva konstrukta te provjeriti koje su sposobnosti unutar emocionalne inteligencije najviše povezane s vršnjačkim nasiljem, što može olakšati kreiranje preventivnih programa u budućnosti.

Sudionici u ovom istraživanju bila su djeca osnovnoškolske dobi, i to od 5. do 8. razreda. Navedena dobna skupina uključena je zato što su novija istraživanja pokazala da se porast agresije bilježi tijekom osnovne škole, a da vrhunac doseže oko 14. ili 15. godine (Sušac i sur., 2012).

Cilj i hipoteze

Cilj: provjeriti postoji li povezanost između nasilnog ponašanja i emocionalne inteligencije kod djece osnovnoškolske dobi (5.-8. razred), i to koristeći se različitim mjerama za operacionalizaciju vršnjačkog nasilja i emocionalne inteligencije.

Problem: utvrditi postoji li povezanost nasilnog ponašanja s emocionalnom inteligencijom kod djece osnovnoškolske dobi.

- Hipoteze: 1. očekuje se negativna povezanost počinjenog nasilja i emocionalne inteligencije
2. očekuje se negativna povezanost doživljenog nasilja i emocionalne inteligencije.

Metoda

Sudionici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 218 učenika osnovne škole od petog do osmog razreda. Iz daljnje obrade rezultata izuzeti su rezultati 60 sudionika zbog nepotpuno popunjenih upitnika, tako da su sve statističke analize načinjene na odgovorima 158 sudionika. Od 158 ispitanika, 79 je muškog (50%), a 79 ženskog spola (50%). Dobni raspon kreće se od 10 do 15 godina s prosječnom dobi od 12,67 godina ($SD = 1,236$).

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja korišteni su sljedeći instrumenti:

- 1.) **Upitnik o nasilju među školskom djecom – oblik za učenike** (UNŠD; Velki i Vrdoljak, 2011) koji obuhvaća demografske karakteristike djeteta, pitanja o školskom uspjehu, subjektivnu procjenu djetetova osjećaja prihvaćenosti/odbačenosti u školi te subjektivnu procjenu osjećaja sigurnosti. Upitnik čine 2 skale – skala doživljenog (19 čestica) i skala počinjenog nasilja (19 čestica). Upitnik čine i 4 supskale – *supskala doživljenog nasilja u školi* (13 čestica), *supskala doživljenog nasilja putem modernih tehnologija* (6 čestica), *supskala počinjenog nasilja u školi* (13 čestica) te *supskala počinjenog nasilja putem modernih tehnologija* (6 čestica). Upitnik je namijenjen djeci od 10 do 16 godina, a njegov razvoj i validacija napravljeni su u sklopu doktorske disertacije (Velki, 2012). Čestice u Upitniku o nasilju među školskom djecom procjenjuju se na skali Likertova tipa od pet stupnjeva, pri čemu „uvijek“ nosi 4 boda, a nikad 0 bodova. Pouzdanost Cronbach α za Skalu doživljenog nasilja iznosi ,86, a za Skalu počinjenog nasilja 0,83, što ukazuje na visoku pouzdanost. Za pojedine supskale pouzdanost se kreće od 0,70 do 0,85 (Velki i Vrdoljak, 2011). U ovom je istraživanju dobivena unutaranja pouzdanost za Skalu doživljenog nasilja $\alpha = 0,87$, a za Skalu počinjenog nasilja $\alpha = 0,85$.
- 2.) **Upitnik o nasilju među školskom djecom – oblik za nastavnike (UNDŠ-N)** načinjen je za nastavničku procjenu stupnja počinjenog nasilja. Sastoji se od 5 čestica koje se procjenjuju na skali od 3 stupnja

- (1 – nikad, 2 – ponekad, 3 – često), pri čemu *nikad* nosi 1 bod, *ponekad* 2 boda, a *često* 3 boda. Svaka čestica predstavlja jedan oblik nasilja, pa tako postoje čestice za fizičko, verbalno, emocionalno, ekonomsko i seksualno nasilje. Zadatak je nastavnika da za svakog učenika u svom razredu procijeni koliko se često ponaša na opisani način. U ovom je istraživanju dobivena unutarnja pouzdanost $\alpha=,81$.
- 3.) **Test emocionalne inteligencije** – (ATTEI; Božac, 2005) mjerni je instrument koji ispituje emocionalnu inteligenciju, konstruiran prema Mayer-Saloveyevu modelu inteligencije, a sadržajem se odnosi na suočavanje sa svakodnevnim problemima koji zahtijevaju emocionalnu inteligenciju. Test se bodovao prema konsenzus-metodi u kojoj su točni odgovori oni na koje je odgovorila većina sudionika. Unutar konsenzus-metode korištena je mod-metoda u kojoj svaki odgovor koji je izabrao najveći postotak sudionika dobiva jedan bod, dok ostali odgovori ne dobivaju bodove (Takšić i sur., 2006). Prva provjera pouzdanosti testa pokazuje da je cjelokupan test visoko pouzdan, pri čemu Cronbach α iznosi 0,90 (Božac, 2005). U ovom je istraživanju za navedeni test dobivena unutarnja pouzdanost $\alpha=0,91$.
- 4.) **Upitnik emocionalne regulacije i kontrole** – (ERIK; Takšić, 2004) čine tri faktora: utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje i ponašanje, utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje te kontrola vlastitih emocionalnih reakcija. Upitnik se sastoji od 20 čestica koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od pet stupnjeva, pri čemu je 1 – uopće se ne odnosi na mene, a 5 – u potpunosti se odnosi na mene. Viši rezultati na navedenom upitniku ukazuju na slabiju emocionalnu regulaciju i kontrolu. Ukupni rezultati, kao i rezultati pojedinih supskala, formiraju se kao jednostavna linearna kombinacija čestica koje ih čine, što je dopušteno s obzirom da su dobivene korelacije među faktorima između 0,32 i 0,59. Prva dva faktora imaju stabilnu strukturu i zadovoljavajuću homogenost u različitim uzorcima (Cronbach α iznosi ,70), dok je struktura čestica trećeg faktora bila slabije homogena. Pouzdanosti Upitnika emocionalne regulacije i kontrole kreće se između 0,79 i 0,83 (Takšić i sur., 2006). Pouzdanost dobivena u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0,83$.

Postupak

Istraživanje je provedeno grupno za vrijeme dva školska sata. Za ispunjavanje upitnika učenicima je trebalo od 60 do 90 minuta. Ispitivanje je bilo anonimno i u potpunosti dobrovoljno. Svaki sudionik imao je odgovarajuću šifru po kojoj su se njegova rješenja mogla povezati s procjenama nastavnika. Prethodno su prikupljene suglasnosti roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju te je prije samog istraživanja učenicima i nastavnicima objašnjena njegova svrha.

Rezultati

U svrhu provjere povezanosti između emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom primijenjen je Pearsonov koeficijent korelacije. Dobiveni rezultati koji prikazuju povezanost između počinjenog i doživljenog nasilja i emocionalne inteligencije operacionalizirane različitim mjerama prikazani su u tablici 1 za sve učenike zajedno te u tablici 2 odvojeno za učenike nižih razreda (peti i šesti) i učenike viših razreda (sedmi i osmi).

Tablica 1. Korelacijska matrica svih varijabli korištenih u istraživanju (N = 158)

	Doživljeno nasilje	Počinjeno nasilje – samoprocjena učenika	Počinjeno nasilje – procjena nastavnika	ATTEI	ERIK
Doživljeno nasilje	1	,560**	,354**	-,116	,324**
Počinjeno nasilje – samoprocjena učenika		1	,295**	-,261**	,280**
Počinjeno nasilje – procjena nastavnika			1	-,220**	,111
ATTEI				1	-,049
ERIK					1

** p < 0,01

Tablica 2. Povezanost različitih mjera emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja za učenike nižih (N=59, iznad dijagonale) i viših razreda (N=99, ispod dijagonale)

Niži razredi Viši razredi					
	1	2	3	4	5
1. Doživljeno nasilje	1	,398**	,306*	-,118	,397**
2. Počinjeno nasilje – samoprocjena učenika	,597**	1	,464**	-,361**	,400**
3. Počinjeno nasilje – procjena nastavnika	,385**	,221*	1	-,209	-,169
4. Test emocionalne inteligencije	-,111	-,239*	-,245*	1	-,068
5. Upitnik emocionalne regulacije i kontrole	,272**	,199*	,164	-,068	1

** p<0,01 ; * p<0,05

Počinjeno nasilje

Utvrđena je umjerena negativna povezanost počinjenog nasilja (UNDS) i emocionalne inteligencije mjerene testom emocionalne inteligencije (ATTEI), $r = -0,261$ ($p < 0,01$). Za učenike nižih i viših razreda osnovne škole Fisherov z-test ($z_{s-o} = 0,799$) nije pokazao značajne razlike u dobivenim korelacijama. Osim navedenog, utvrđena je umjerena pozitivna povezanost počinjenog nasilja (UNDS) s emocionalnom inteligencijom mjerenom Upitnikom regulacije i kontrole emocija (ERIK) $r = 0,280$ ($p < 0,01$). Za učenike nižih i viših razreda Fisherov z-test ($z_{s-o} = 1,32$) također nije pokazao značajne razlike u korelacijama. Dobiveni rezultati u skladu su s hipotezom. Naime viši rezultati na ATTEI-u ukazuju na bolju emocionalnu inteligenciju, pa je stoga očekivana negativna povezanost s počinjenim nasiljem. S druge strane, viši rezultati na ERIK-u ukazuju na slabiju kontrolu emocionalnih reakcija i negativne utjecaje emocija i raspoloženja na mišljenje i pamćenje te, samim time, na slabiju emocionalnu inteligenciju, pa je stoga očekivana pozitivna povezanost s počinjenim nasiljem.

Kod učenika nižih razreda nije utvrđena statistički značajna povezanost počinjenog nasilja mjenog procjenama nastavnika i emocionalne inteligencije (neovisno o metodi korištenoj za procjenu EI). Za učenike viših razreda utvrđena je samo niska negativna povezanost počinjenog nasilja mjenog procjenama nastavnika i emocionalne inteligencije mjerene testom EI (ATTEI) $r = -0,245$ ($p < 0,05$), no nije utvrđena statistički značajna povezanost s emocionalnom inteligencijom mjenom pomoću ERIK-a.

Doživljeno nasilje

Za doživljeno nasilje utvrđena je umjerena pozitivna povezanost s emocionalnom inteligencijom mjenom ERIK-om $r = 0,324$, $p < 0,01$, no nije utvrđena statistički značajna povezanost s rezultatima na ATTEI-u. Za učenike nižih i viših razreda osnovne škole Fisherov z-test ($z_{s-o} = 0,839$) nije pokazao značajne razlike u korelacijama između te dvije skupine sudionika.

Osvrnemo li se na pojedine supskale unutar ERIK-a, uočit ćemo da je za počinjeno nasilje (UNDS) i kod nižih ($r = 0,489$, $p < 0,01$) i kod viših ($r = 0,328$, $p < 0,01$) razreda utvrđena najveća povezanost sa supskalom regulacije i kontrole emocija (vidi tablicu 3). Za pojedine suptestove unutar ATTEI-a rezultati se razlikuju s obzirom na dob učenika. Za niže razrede utvrđena je samo niska statistički značajna negativna povezanost s počinjenim nasiljem, i to podjednaka za sve suptestove. S druge strane, za učenike viših razreda utvrđena je statistički značajna povezanost i počinjenog i doživljenog nasilja (UNDS), ali samo sa suptestom A (vidi tablicu 4).

Tablica 3. Korelacijska matrica doživljenog i počinjenog nasilja te pojedinih supskala u ERIK-u za učenike nižih (N=59, iznad dijagonale) i viših razreda (N=99, ispod dijagonale)

Niži razredi Viši razredi	1	2	3	4	5	6
1. Doživljeno nasilje	1	,398**	,306*	,454**	,196	,281*
2. Počinjeno nasilje – samoprocjena učenika	,978**	1	,464**	,327**	,124	,489**
3. Počinjeno nasilje – procjena nastavnika	,903**	,923**	1	-,144	-,181	-,094
4. Utjecaj emocija na mišljenje	,209*	,028	,084	1	,420**	,587**
5. Utjecaj emocija na pamćenje	,261**	,111	,182	,559**	1	,451**
6. Kontrola emocija	,253*	,328**	,095	,646**	,538**	1

** p<0,01 ; * p<0,05

Tablica 4. Korelacijska matrica doživljenog i počinjenog nasilja te pojedinih supskala u ATTEI-u za učenike nižih (N = 59, iznad dijagonale) i viših razreda (N = 99, ispod dijagonale)

Niži razredi Viši razredi	1	2	3	4	5	6	7
1. Doživljeno nasilje	1	,398**	,306*	-,089	,064	-,131	-,229
2. Počinjeno nasilje – samoprocjena učenika	,978**	1	,464**	-,308*	-,270*	-,315*	-,315*
3. Počinjeno nasilje – procjena nastavnika	,903**	,923**	1	-,133	-,280*	-,237	-,050
4. Suptest A	-,298**	-,313**	-,160	1	,468**	,618**	,579**
5. Suptest B	,020	-,181	-,119	,488**	1	,732**	,494**
6. Suptest C	-,008	-,140	-,207*	,417**	,616**	1	,720**
7. Suptest D	-,056	-,123	-,275**	,250**	,425**	,662**	1

** p<0,01 ; * p<0,05

Rasprava

Na temelju dobivenih rezultata može se reći da smo djelomično potvrdili hipotezu o postojanju negativne povezanosti između emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja. Za počinjeno nasilje utvrdili smo negativnu povezanost s emocionalnom inteligencijom mjerenom pomoću ATTEI-a, što je i očekivano s obzirom da ATTEI ispituje sposobnost percepcije, procjene i izražavanja emocija, emocionalnu facilitaciju mišljenja, razumijevanje emocija te refleksivnu regulaciju emocija. Viši rezultati ukazuju na bolje razvijenu emocionalnu inteligenciju, pa je za očekivati da će pojedinci koji postižu više rezultate na navedenom testu biti manje skloni nasilnom ponašanju. Tomica (2010) navodi kako će osoba koja je uspješna u prepoznavanju vlastitih i tuđih osjećaja, koja ih pravilno izražava te je sposobna upravljati svojim emocionalnim reakcijama, vjerojatnije biti dobro prilagođena i vješta u emocionalnom funkcioniranju, dok će osoba kod koje su navedene sposobnosti slabo izražene biti izložena riziku socijalno neprilagođenog ponašanja. Pojedine sposobnosti unutar emocionalne inteligencije različito pridonose vršnjačkom nasilju. Osobe koje imaju razvijene sposobnosti prepoznavanja i razumijevanja osjećaja drugih manje će pribjegavati nasilju jer mogu lakše prepoznati negativne emocije koje takvo ponašanje izaziva kod drugih (Tomica, 2010). S druge strane, osobe koje nisu uspješne u prepoznavanju i interpretiranju emocija i ponašanja drugih mogu se dovesti u situaciju da iste pogrešno interpretiraju i u skladu s tom interpretacijom pogrešno reaguju. Tako primjerice djeca sklona agresiji percipiraju ljutnju na facijalnim izrazima, čak i kada ona ne postoji (Schultz, Izard i Ackerman, 2000; prema Izard, 2001). Utvrđeno je da mladi u sukobu sa zakonom i socijalno neprihvatljivog ponašanja imaju poteškoća upravo s prepoznavanjem emocija (McCown, Johnson i Austin, 1986; prema Mayer, DiPaolo i Salovey, 1990). Pogledamo li rezultate dobivene u ovom istraživanju, uočiti ćemo da se za više razrede upravo sposobnost percepcije i procjene emocija (koja se ispituje u okviru supтеста A) pokazala najznačajnijom za počinjeno nasilje. S obzirom da je emocionalna inteligencija sposobnost koja se razvija s godinama te da se određene sposobnosti u njezinim okvirima, poput refleksivne regulacije emocija, razvijaju tek u kasnijoj dobi, ne čudi da za ostale suptestove nismo dobili značajnu povezanost s počinjenim nasiljem. Također, očekivano je nepostojanje značajne povezanosti i za niže uzraste. Osim navedenog, dodatno objašnjenje zašto nije dobivena statistički značajna povezanost može ležati i u samim nedostacima korištenog testa: nepostojanju jedinstvenog točnog odgovara, opsegu i vokabularu teškom za niže uzraste i sl.

Za počinjeno nasilje dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost i s emocionalnom inteligencijom mjerenom pomoću ERIK-a. Dakle rezultati pokazuju da pojedinci koji postižu više rezultate imaju slabije razvijenu emocionalnu inteligenciju i skloniji su nasilju prema vršnjacima. Za

razliku od ATTEI-a, navedeni upitnik ispituje tri sposobnosti unutar emocionalne inteligencije: utjecaj emocija na mišljenje i pamćenje te regulaciju i kontrolu emocija, s tim da je usmjeren samo na negativne emocije. Ono što je važno uočiti jest to da je najznačajnija utvrđena povezanost, kako za niže tako i za više uzraste, ona sa sposobnošću regulacije i kontrole negativnih emocija. Upravljanje emocijama najsloženija je sposobnost emocionalne inteligencije i, možemo reći, znak emocionalne zrelosti. Odnosi se na mogućnost djelovanja na negativne osjećaje tako da oni ne utječu na prikladnost emocionalnih i bihevioralnih odgovora te na sposobnost pojačavanja pozitivnih emocija. Emocionalno kompetentne osobe mogu bolje upravljati svojim osjećajima, a samim time i svojim ponašanjima (Tomica, 2010). Iz ranije navedenih radova mogli bismo zaključiti da će dijete koje ne zna primjereno izraziti emocije ili probleme koji ga muče svoje probleme izražavati na manje primjeren, a po drugu osobu potencijalno štetan način. Bohnert, Crnic i Lim (2003; prema Babić, 2004) navode kako djeca školske dobi ne reagiraju na primjeren način jer nisu u mogućnosti pronaći primjere prošlih emocionalnih iskustava i prikladnih osjećaja za određenu situaciju, pa stoga reagiraju na način na koji znaju. Emocionalno inteligentni pojedinci, s druge strane, imaju veći raspon emocionalnih iskustava i mogu zamisliti vlastite reakcije u nekoj situaciji i procijeniti njihovu učinkovitost, pa se u skladu s tim i ponašati (Kopp 1989; prema MahadyWilton, Craig i Pepler, 2000).

Za počinjeno nasilje (mjerno UNDSŠ-om, oblikom za nastavnike) utvrđena je statistički značajna negativna povezanost s emocionalnom inteligencijom mjerenom pomoću ATTEI-a, no samo kod učenika viših razreda. Pogledamo li detaljnije za koji je suptest utvrđena najveća povezanost, uočićemo da se radi o suptestu D koji se odnosi na refleksivnu regulaciju emocija. Pojedinci kod kojih je razvijena ta sposobnost smatraju se emocionalno zrelima i za očekivati je da će rjeđe pribjegavati nasilnom rješavanju sukoba. S obzirom da nastavnici nisu u mogućnosti opaziti sve oblike vršnjačkog nasilja, nego najčešće samo one izravne oblike kojima sami svjedoče ili o kojima doznaju od drugih, ali isto tako od svih sposobnosti u okviru emocionalne inteligencije najviše informacija imaju upravo o sposobnosti regulacije emocija, dobiveni rezultati u skladu su s očekivanjima. Iako smo pretpostavili da će počinjeno nasilje operacionalizirano na ovaj način pokazati statistički značajnu povezanost i kod učenika nižih razreda i za druge suptestove u okviru ATTEI-a, odstupanja mogu biti objašnjena samim upitnikom za nastavničku procjenu stupnja počinjenog nasilja (samo pet čestica) i neprilagođenošću navedenog testa emocionalne inteligencije nižem uzrastu (sadržajem i opsegom). Osim navedenoga, važno je osvrnuti se i na činjenicu da nije utvrđena povezanost između nastavničke procjene počinjenog nasilja i emocionalne inteligencije mjerene pomoću ERIK-a. Pretpostavka je bila da ćemo utvrditi negativnu povezanost emocionalne inteligencije i stupnja počinjenog nasilja bez obzira na način na koji su ti konstrukti operacionalizirani, no možda upravo u tome i leži objašnjenje dobivenih rezultata. Korištene su

različite metode mjerenja emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja. ERIK je metoda samoprocjene i pokazao se povezanim sa samoprocjenama učenika i za doživljeno i počinjeno nasilje, no ta povezanost nije potvrđena za procjene nastavnika. Naime, kao što je ranije objašnjeno, to nije u potpunosti neočekivano jer učenici imaju više informacija o stvarnom stupnju počinjenog nasilja nego nastavnici. Nastavnici vide samo izravne oblike nasilja, dok za one neizravne, poput socijalne izolacije i ogovaranja, najčešće ne znaju. Također, oni ne vide ponašanje učenika na svim satima, na hodnicima, igralištima ili na putu do kuće, gdje se nasilje najčešće događa. Stoga problem možda leži upravo u tome koja je metoda korištena za procjenu. Postoji mogućnost da bismo dobili rezultate u skladu s očekivanjima da smo se umjesto procjenama nastavnika koristili procjenama vršnjaka. Buduća istraživanja koja se budu bavila ovim problemom mogla bi uvesti i vršnjačku procjenu nasilja te ispitati povezanost s različitim mjerama emocionalne inteligencije. Povezanost između emocionalne inteligencije mjerene metodom samoprocjene i nastavničke procjene stupnja počinjenog nasilja možda nije utvrđena zbog upitnika za nastavničku procjenu koji je korišten. Naime navedeni upitnik sastoji se od samo pet pitanja (po jedno za svaki oblik vršnjačkog nasilja) na temelju kojih je formiran ukupan rezultat. Da je za nastavnike primijenjena izvorna skala počinjenog nasilja (koju su ispunjavali učenici) koja je opsežnija i obuhvaća više različitih oblika nasilnog ponašanja, možda bismo utvrdili i povezanost emocionalne inteligencije mjerene pomoću ERIK-a s nastavničkim procjenama nasilnog ponašanja.

Doživljeno nasilje pozitivno je povezano s emocionalnom inteligencijom mjerenom pomoću ERIK-a, što je u skladu s hipotezom. Viši rezultati ukazuju na negativne efekte emocija i raspoloženja na mišljenje i pamćenje te na slabiju kontrolu emocionalnih reakcija. Stoga je povećano doživljeno nasilje praćeno slabijom emocionalnom inteligencijom. Istraživanja još uvijek nisu utvrdila jasnu uzročno-posljedičnu vezu između doživljenog nasilja i emocionalne inteligencije, pa stoga i interpretacija dobivenih rezultata nije jednoznačna. Jedna je pretpostavka da su pojedinci koji imaju slabije razvijenu emocionalnu inteligenciju češće žrtve vršnjačkog nasilja. U tom slučaju dobiveni rezultati ukazuju na to da će pojedinci koji imaju slabije razvijenu sposobnost regulacije i kontrole emocija i, u skladu s time, češće neprimjerenoreagiraju u različitim situacijama, vjerojatnije biti žrtve vršnjačkog nasilja nego pojedinci kod kojih je ta sposobnost bolje razvijena. Druga je pretpostavka da je slabija emocionalna inteligencija posljedica vršnjačkog nasilja. U tom slučaju dobiveni rezultati ukazuju na to da pojedinci koji su žrtve vršnjačkog nasilja imaju slabije razvijenu sposobnost regulacije i kontrole emocija upravo zbog izloženosti vršnjačkom nasilju. Također, kod njih je vidljiv veći utjecaj negativnih emocija na mišljenje i pamćenje. Za pretpostaviti je da će se žrtve vršnjačkog nasilja bolje sjećati negativnih iskustava te da će njihova izloženost nasilju izazvati anksioznost, depresiju i stres, što će za posljedicu imati utjecaj na procese mišljenja i pamćenja.

Iako je utvrđena pozitivna povezanost doživljenog nasilja i emocionalne inteligencije mjerene pomoću ERIK-a, nije utvrđena povezanost doživljenog nasilja s emocionalnom inteligencijom mjerenom pomoću ATTEI-a. U tablici 1 vidljivo je da navedene metode za procjenu emocionalne inteligencije (ATTEI i ERIK) ne koreliraju vjerojatno zato što ne ispituju iste sposobnosti u okviru emocionalne inteligencije. Naime ERIK je upitnik koji je usmjeren na utjecaj negativnih emocija na mišljenje i pamćenje te na kontrolu negativnih emocionalnih reakcija, dok se ATTEI bavi ispitivanjem nekoliko dimenzija emocionalne inteligencije te je podjednako usmjeren i na pozitivne i na negativne emocije. S obzirom da je za počinjeno nasilje dobivena povezanost s obje mjere emocionalne inteligencije, a za doživljeno nije, nameće se pitanje jesu li navedene sposobnosti, koje čine emocionalnu inteligenciju, zaista podjednako važne i za doživljeno i za počinjeno nasilje. Možda su sposobnosti ispitivane u okviru ERIK-a zbog svog naglaska na negativnim emocijama važnije za doživljeno nasilje od emocionalne inteligencije koja se ispituje s ATTEI-em. Također, objašnjenje rezultata ovisi o tome je li emocionalna inteligencija uzrok ili posljedica doživljenog nasilja. Ako je posljedica doživljenog nasilja, ona ne mora biti povezana s ATTEI-em koji ispituje emocionalnu inteligenciju kao sposobnost i jednako se bavi i pozitivnim i negativnim emocijama. S druge strane, za očekivati je da će biti utvrđena pozitivna povezanost s ERIK-om jer on ispituje utjecaj negativnih emocija na mišljenje, pamćenje i kontrolu, a iskustvo vršnjačkog nasilja praćeno je brojnim negativnim emocijama. Buduća istraživanja trebala bi detaljnije istražiti uzročno-posljedični odnos između emocionalne inteligencije i doživljenog nasilja te provjeriti koji bi još čimbenici mogli biti značajno povezani s doživljenim nasiljem.

U našem istraživanju dobiveni su i neki neočekivani rezultati, što se, uz objašnjenja navedena ranije u radu, može objasniti i ograničenjima provedenog istraživanja. Istraživanje je provedeno na učenicima samo jedne osnovne škole i stoga je upitna mogućnost generalizacije rezultata. Za procjenu vršnjačkog nasilja i emocionalne inteligencije korištene su metode samoprocjene za koje se kao glavni nedostaci navode: subjektivnost sudionika, davanje socijalno poželjnih odgovora te upitna mogućnost prepoznavanja i točnog izvještavanja o svojim osjećajima i ponašanjima. Unatoč navedenim nedostacima, metode samoprocjene imaju svojih prednosti. Ukoliko su sudionici spremni iskreno odgovarati na pitanja i ukoliko su u mogućnosti prepoznati i točno izvijestiti o svojim osjećajima, oni su najtočniji izvor informacija. Osim metoda samoprocjene, za ispitivanje individualnih razlika u emocionalnoj inteligenciji korišten je i test sposobnosti, kojemu je najčešće navođeni nedostatak nepostojanje jedinstvenog točnog odgovora. Naime za određivanje točnog odgovora korištena je mod-metoda, jedna od nekoliko mogućih unutar konsenzus-metode. Prema toj metodi točan je odgovor onaj za koji se odlučila većina sudionika i on se boduje, dok se ostali odgovori ne boduju. Također, pokazao se vokabularom i opširnošću teškim za mlađe uz-

raste. S obzirom na navedeno, preporuka je da se u budućim istraživanjima primijene druge metode za procjenu individualnih razlika u emocionalnoj inteligenciji te da se provjeri jesu li sposobnosti koje se u okviru tih metoda ispituju povezane s vjerojatnošću uključivanja u vršnjačko nasilje.

Zaključak

Iako se mnoštvo istraživanja bavilo ispitivanjem povezanosti između emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja, još se uvijek radi o dosta neistraženom području. Prednost ovog istraživanja leži u činjenici da su za procjenu emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja korištene po dvije različite mjere. Tako je za mjerenje individualnih razlika u emocionalnoj inteligenciji korišten i test sposobnosti i upitnik samoprocjene vlastitih sposobnosti, dok su za procjenu vršnjačkog nasilja uz samoprocjene učenika korištene i procjene nastavnika. Time se stekao bolji uvid u odnos emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja. S obzirom da je utvrđeno da postoje određeni nedostaci u korištenju nastavničke procjene stupnja počinjenog nasilja (nastavnici nemaju informacije o svim oblicima nasilja, kao ni o njegovoj stvarnoj učestalosti), buduća istraživanja tog problema mogla bi uključiti vršnjačke procjene kako stupnja počinjenog nasilja tako i emocionalne inteligencije i time prikupiti dodatne informacije o odnosu između ova dva konstrukta. Rezultati u navedenom istraživanju ukazuju na postojanje statistički značajne povezanosti između emocionalne inteligencije i stupnja počinjenog i doživljenog nasilja. Statistički značajnija povezanost utvrđena je za počinjeno nasilje. S obzirom da se za nasilnike često navodi kako su impulzivni, neosjetljivi na osjećaje drugih i nedovoljno razvijenih socijalnih vještina, taj podatak ide u prilog potrebi za radom na razvijanju emocionalne inteligencije u školama. Budući preventivski programi svakako bi se trebali usmjeriti na razvoj emocionalne inteligencije kod djece. Osim navedenog, rezultati ovog istraživanja ukazuju na potrebu za utvrđivanjem jasnog uzročno-posljedičnog odnosa između emocionalne inteligencije i doživljenog nasilja te za dodatnim ispitivanjem koji bi drugi čimbenici mogli biti važni za doživljeno nasilje. U ovom istraživanju utvrđeno je da nisu sve sposobnosti u okviru emocionalne inteligencije jednako važne za vršnjačko nasilje. Najvažnijima su se pokazale sposobnost regulacije i kontrole negativnih emocija te percepcija i procjena emocija, što može biti važna informacija za kreiranje budućih preventivnih programa. S obzirom da emocionalna inteligencija uključuje više različitih sposobnosti, navedeno može olakšati planiranje razvoja određenih sposobnosti kod djece na kojima će se dodatno raditi.

Literatura

1. Aluede, O., Adeleke, F., Omoike, D. & Afen-Akpaide, J. (2008): A Review of the Extent, Nature, Characteristics and Effects of Bullying Behaviour in Schools. *Journal of Instructional Psychology*, 35 (2), 151-158.
2. Babić, A. (2004): *Emocionalna inteligencija i neki pokazatelji prilagodbe učenika rane adolescentne dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
3. Božac, A. (2005). *Konstrukcija testa emocionalne inteligencije za djecu*. Objavljeni diplomski rad. Rijeka: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Rijeci.
4. Brajša-Žganec, A., Kotrla-Topić, M. i Raboteg-Šarić, Z. (2009). Povezanost individualnih karakteristika učenika sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka u školskom okruženju. *Društvena istraživanja*, 18, 717-738.
5. Goleman, D. (1995). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.
6. Ivanović, M. (2008). *Emocionalna inteligencija, empatija i agresivno ponašanje u ranoj adolescenciji*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
7. Izard, C. (2001). Emotional Intelligence or Adaptive Emotions? *Emotion*, 1 (3), 249-257.
8. Mahady Wilton, M. M., Craig, W. M. & Pepler, D. J. (2000): Emotional regulation and display in classroom victims of bullying: characteristic expressions of affect, coping styles and relevant contextual factors. *Social Development*, 9 (2), 226-245.
9. Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. (2004): Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*, 15 (3), 197-215.
10. Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. & Sitarenios, G. (2001): Emotional Intelligence as a Standard Intelligence. *Emotion*, 1 (3), 232-242.
11. Mayer, J. D., DiPaolo, M. & Salovey, P. (1990): Perceiving Affective Content in Ambiguous Visual Stimuli: A Component of Emotional Intelligence. *Journal of Personality Assessment*, 54, 772-781.
12. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi – što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
13. Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkog nasilja među mladima. *Psihologijske teme*, 21(1), 167-194
14. Salovey, P. & Sluyter, D. (1999). *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija*. Zagreb: Educa.
15. Sušac, N., Rimac, I., Ajduković, M. (2012): *Epidemiološko istraživanje nasilja među djecom*. Rad prikazan u sklopu nacionalne konferencije:

- Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima. 22. i 23.ožujak, 2012., Zagreb.
16. Takšić, V., Mohorić, T. i Munjas, R. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja*, 15, 4-5 (84-85), 729-752.
  17. Tomica, D. (2010). Vršnjačko nasilje u školi i njegova povezanost s emocionalnom kompetentnošću mladih. *Stručni rad*. Vinkovci.
  18. Velki, T. (2012). *Provjera ekološkoga modela dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
  19. Velki, T. i Vrdoljak, G. (2011). *Validacija Upitnika o nasilju među školskom djecom (UNŠD)*. Prethodno priopćenje s međunarodnog znanstveno-stručnog psihologijskog skupa 20. Dani Ramira i Zorana Bujasa. 7.-9. travnja, 2011., Zagreb, Hrvatska.
  20. Wentzel, K. R. (2003). Motivating students to behave in socially competent ways. *Theory into Practice*, 42(4), 319–326.

Study of relationship between emotional intelligence and violence among schoolchildren

Abstract: Most researches dealing with the issue of peer violence are often trying to discover the factors that prevent it or at least decrease its prevalence. Emotional intelligence is considered to be a preventing factor for peer violence. So far, the researchers have found significant correlation between peer violence and the ability to regulate emotions, the ability to take the perspective of others and the ability to recognize and understand the emotions. The findings differ with regard to the method used for *operationalization of peer violence and emotional intelligence*. The aim of this paper is to discover if there is any correlation between emotional intelligence and peer violence within the primary school children. For this purpose, on the sample of 158 primary school students from 5th to 8th grade (50% girls, 50% boys), we conducted a number of questionnaire surveys: *Questionnaire on peer violence among school children* (UNŠD), *Questionnaire on peer violence among school children - form for teachers* (UNŠD-N), *Emotional Intelligence Test* (ATTEI) and *Emotional Regulation and Control Questionnaire* (ERIK). We found a negative relationship between the emotional intelligence measured by ATTEI and being a perpetrator of peer violence (which was measured with UNŠD and UNŠD-N). However, we didn't find a relationship between the emotional intelligence measured by ATTEI and being a victim of peer violence. Moreover, we found a positive correlation between the emotional intelligence measured by ERIK and being a perpetrator and a victim of peer violence (UNŠD), however, we did not find a correlation with the results on UNŠD-N. These findings can be explained as a result of a not clearly established relationship between emotional intelligence and being a victim of peer violence. In addition, we used different methods to measure individual differences in emotional intelligence and peer violence, and we used an emotional intelligence test (ATTEI) which does not have unique criteria for establishing the correct answer. For further research, we would recommend to

compare the results of different methods of measuring the individual differences, for both emotional intelligence and peer violence, so we can establish which abilities, in the *context of emotional intelligence, are important to predict and explain the phenomenon of peer violence.*

Key words: peer violence, emotional intelligence, assessment methods, perpetrator of peer violence, victim of peer violence

Erforschung des Zusammenhangs zwischen emotionaler Intelligenz und Gewalt unter Schulkindern

Zusammenfassung: Die meisten Untersuchungen, die sich mit dem Problem der Gewalt unter Gleichaltrigen beschäftigen, versuchen Schutzfaktoren zu finden, um diese zu verhindern oder zumindest zu verringern. Als einer dieser Faktoren gilt auch emotionale Intelligenz. Bisherige Untersuchungen belegen einen bedeutenden Zusammenhang zwischen Gewalt unter Gleichaltrigen und der Fähigkeit Emotionen zu steuern, einen anderen Blickwinkel einzunehmen sowie Emotionen zu erkennen und zu verstehen. Die Ergebnisse der Untersuchungen unterscheiden sich allerdings abhängig davon, welche Methode für die Operationalisierung von Gewalt unter Gleichaltrigen und emotionaler Intelligenz angewandt wurde. Das Ziel dieser Forschungsarbeit ist es, herauszufinden, ob es einen Zusammenhang zwischen emotionaler Intelligenz und Gewalt unter gleichaltrigen Grund- und Hauptschülern gibt. Zu diesem Zweck beantworteten 158 Schüler der 5. bis 8. Klasse der Grund- und Hauptschule (Mädchen und Jungen waren gleichermaßen vertreten) einen Fragebogen, in Form einer Selbstanalyse (UNŠD), über Gewalt unter Schulkindern. Auch Lehrkräfte wurden zu demselben Thema befragt (Testbogen UNĐŠN). Es wurde ein Test für emotionale Intelligenz (ATTEI) durchgeführt sowie ein Fragebogen zu emotionaler Steuerung und Kontrolle durchgeführt (ERIK). Die Ergebnisse bestätigen einen negativen Zusammenhang zwischen emotionaler Intelligenz (Fragebogen ATTEI) und dem Gewalttätigkeitsgrad. Das ist sowohl aus den Lehrer- als auch aus den Schülerfragebogen ersichtlich. Der Zusammenhang emotionaler Intelligenz mit dem Grad des Gewalterlebnisses ist aber statistisch nicht signifikant. Die Ergebnisse der Schülerfragebogen bestätigen auch einen Zusammenhang zwischen der Unmöglichkeit des Steuerns und der Kontrolle von Emotionen (ERIK) und dem Grad der erlebten und begangenen Gewalttat, während dieser Zusammenhang in den Lehrerfragebögen nicht ersichtlich ist. Diese Abweichungen – im Vergleich zu bisherigen Untersuchungen - bezüglich des zwar unbestätigten, jedoch klaren Zusammenhangs zwischen erlebter Gewalt und emotionaler Intelligenz sind auf die Anwendung verschiedener Methoden zur Bewertung emotionaler Intelligenz und Gewalt unter Gleichaltrigen sowie auf das Nichtvorhandenseins eines einheitlichen Kriteriums für die Auswahl der richtigen Antwort im Fragebogen (ATTEI) zurückzuführen. Eine Empfehlung für weitere Untersuchungen wäre, die Ergebnisse anhand verschiedener Methoden auszuwerten, mit dem Ziel, die Relevanz verschiedener Fähigkeiten im Rahmen der emotionalen Intelligenz, die Gewalt unter Gleichaltrigen vorhersehen und erklären, zu erforschen.

Schlüsselwörter: Gewalt unter Gleichaltrigen, emotionale Intelligenz, Wertungsmethoden, begangene Gewalttätigkeit, Gewalterlebnisse